

شماره: مب/ ۱۹۶۰

تاریخ: ۱۳۸۴/۱۰/۱۰

«بسمه تعالی»

جهت اطلاع کلیه مدیران عامل محترم بانک‌های دولتی (به استثناء پست بانک) و غیردولتی ارسال گردید

با سلام؛

از آن جا که موضوع طراحی و تبیین الگوهای تسهیم مابه‌التفاوت سود قطعی تا سود علی‌الحساب انواع حساب‌های سپرده سرمایه‌گذاری مدت‌دار بانک‌ها در حوزه مباحث پرچالش و بحث برانگیزی گنجانده می‌شود که تاکنون رویه واحد و متحدالشکلی درخصوص آن اعمال نگردیده و براساس مضمون بخشنامه شماره مب/۱۷۹۹ مورخ ۱۳۸۲/۱۰/۱۸ این مدیریت کل نیز گزینش الگوی توزیع مازاد سود قطعی (Earnings Surplus)، در اختیار بانک‌ها قرار داده شده است؛ بنابراین بدیهی است که انتخاب هر رویه‌ای می‌بایست براساس اولویت‌ها، ترجیحات و برنامه‌ریزی‌های آتی هیات مدیره بانک صورت پذیرد.

این بانک به منظور اجرای هر چه بهتر و کامل‌تر "قانون عملیات بانکی بدون ربا" و آئین‌نامه‌های اجرایی آن و با هدف اجتناب از توارد ضرر و زیان به منافع خیل عظیم سپرده‌گذاران و جلوگیری از رقابت‌های ناسالم در سامانه بانکی کشور، پژوهش‌هایی را در باب نحوه توزیع مازاد سود قطعی بین سپرده‌گذاران آغاز نمود که حاصل این تحقیقات به طراحی چهار الگو به شرح پیوست منتهی می‌گردد. پیش فرض اصلی هر یک از مدل‌ها این مهم است که بانک‌ها شیوه توزیع مازاد سود قطعی را در ابتدای هر سال مالی به مشتریان (سپرده‌گذاران) اعلام نمایند.

علیهذا از آن جا که تلاقی اندیشه‌ها و نظرات مختلف، نتایج حاصل از این گونه مطالعات را سودمندتر خواهد نمود، خواهشمند است دستور فرمایید پیشنهادهای و ایده‌های کارشناسی آن بانک درخصوص انتخاب بهینه‌ترین الگوی تسهیم مازاد سود قطعی (شامل الگوهای ابتکاری آن بانک) و تاثیر اعلام شیوه‌های توزیع آن در آغاز هر سال مالی بر سیاست‌های مالی بانک و منافع سپرده‌گذاران را حداکثر تا پایان بهمن ماه سال جاری به این مدیریت کل منعکس نمایند. /ص

اداره مطالعات و مقررات بانکی

فرورنده شجاعی

۳۸۳۱-۴

حمید تهرانیفر

۳۸۱۶

تبیین ضابطه تسهیم مابه‌التفاوت سود قطعی تا سود علی‌الحساب (سود مازاد) بین انواع حساب‌های سپرده

سرمایه‌گذاری مدت‌دار

مقوله توزیع مازاد سود (Surplus Earnings) یا درآمد مشاع سهم آورده نقدی سپرده‌گذاران، از موضوعات بحث برانگیز و چالش‌آوری است که تاکنون یک رویه واحد و متحدالشکلی در آن خصوص تعریف نگردیده و خط مشی نحوه تخصیص آن (سود مازاد قطعی بر سود علی‌الحساب)، با توجه به اولویت‌ها و ترجیحات آتی، در اختیار هیات مدیره بانک‌ها قرار داده شده است.

بنابراین این مدیریت کل در صدد آن است تا با لحاظ نمودن عبارات مفهومی فوق‌الذکر در مبانی و ضوابط تصمیم‌گیری هیات مدیره بانک‌ها، ضمن هموارسازی پارادیم‌های تخصیص سود مازاد، ارزش فعلی ثروت آتی سپرده‌گذاران نزد بانک‌ها را بیشینه سازد. این مهم تنها در پرتو به کارگیری یک الگوی همسان توسط بانک‌ها عملی خواهد شد.

ضوابط حاکم بر راهکارهای تجهیز منابع سامانه بانکی و نحوه تقسیم در آمد مشاع بین بانک و سپرده‌گذاران:

به استناد ماده (۷) از دستورالعمل اجرایی قبول سپرده، بانک‌ها می‌توانند منابع لازم جهت اعطای تسهیلات و سایر عملیات بانکی را با جذب سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار در قالب سپرده‌های سرمایه کوتاه مدت عادی، ویژه ۶ ماهه و سپرده‌های سرمایه‌گذاری بلندمدت یکساله، دوساله، ... و پنج‌ساله، تامین نمایند و در دوره توقف سپرده‌های سرمایه‌گذاری مشتریان، سودی تحت عنوان "سود علی‌الحساب" به آنان پرداخت نمایند (موضوع ماده ۸ دستورالعمل).

منابع تجهیز شده سامانه بانکی با استفاده از وجوه سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار مشتریان، توسط بانک‌ها و به شکل وکالتی، در اموری چون مشارکت، مضاربه، اجاره به شرط تملیک، فروش اقساطی، مزارعه، مساقات، سرمایه‌گذاری مستقیم، معاملات جعاله و سلف به کار گرفته می‌شود (موضوع ماده ۱۲). در حال حاضر بانک‌ها علاوه بر مجاری تخصیص منابع ذکر شده در بالا، منابع سپرده‌گذاران را در طرح‌هایی همچون خرید اوراق مشارکت و سرمایه‌گذاری در سهام

شرکت‌ها (سرمایه‌گذاری‌های کوتاه مدت سریع‌المعامله و سرمایه‌گذاری بلندمدت) نیز درگیر می‌نمایند. بنابراین عایدی مشاع بانک‌ها علاوه بر سود حاصل از تسهیلات اعطایی، درآمد حاصل از سرمایه‌گذاری در سهام شرکت‌ها و اوراق مشارکت را نیز در بر می‌گیرد. چنانچه منابع اختصاص یافته به امور مربوط به ماده (۱۲) دستورالعمل، خرید اوراق مشارکت و سرمایه‌گذاری در سهام حداکثر یا معادل مجموع منابع تجهیز شده از محل سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار باشد تمامی درآمدهای مشاع تنها بین سپرده‌گذاران تقسیم می‌گردد. چنانچه مجموع منابع تخصیص یافته بیش از منابع گردآوری شده از محل سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار باشد، درآمد مشاع تحصیل شده به شرح ذیل بین بانک و سپرده‌گذار تسهیم می‌گردد:

$$\text{درآمد مشاع} = \left[\begin{array}{l} \text{درآمد حاصل از} \\ \text{تسهیلات اعطایی} \end{array} \right] + \left[\begin{array}{l} \text{سود سرمایه‌گذاری} \\ \text{در اوراق سهام} \end{array} \right] + \left[\begin{array}{l} \text{سود سرمایه‌گذاری} \\ \text{در اوراق مشارکت} \end{array} \right] + \left[\begin{array}{l} \text{وجه التزام دریافتی} \\ \text{بابت تسهیلات اعطایی} \end{array} \right]$$

$$\text{منابع بانک} = \left[\begin{array}{l} \text{میانگین ۵۲ هفته‌ای تسهیلات} \\ \text{اعطایی} \end{array} \right] + \left[\begin{array}{l} \text{میانگین ۵۲ هفته‌ای اوراق} \\ \text{مشارکت} \end{array} \right] - \left[\begin{array}{l} \text{خالص منابع} \\ \text{سپرده‌گذاران} \end{array} \right]$$

$$\text{خالص منابع سپرده‌گذاران} = \left[\begin{array}{l} \text{میانگین ۵۲ هفته‌ای سپرده‌های} \\ \text{سرمایه‌گذاری مدت‌دار} \end{array} \right] - \left[\begin{array}{l} \text{میانگین ۵۲ هفته‌ای سپرده قانونی} \\ \text{سرمایه‌گذاری} \end{array} \right]$$

$$\text{منافع سپرده‌گذاران} = \left[\frac{\text{درآمد مشاع}}{\text{منابع بانک} + \text{خالص منابع سپرده‌گذاران}} \times \text{خالص منابع سپرده‌گذاران} \right] + \left[\begin{array}{l} \text{جایزه سپرده قانونی سپرده‌های} \\ \text{سرمایه‌گذاری مدت‌دار} \end{array} \right]$$

$$\text{منافع بانک} = \left[\text{مجموع درآمد مشاع} \right] - \left[\text{منافع سپرده‌گذاران} \right]$$

بعد از محاسبه میزان منافع سپرده‌گذاران، حق الوکاله‌ای معادل با حداکثر ۳/۵ درصد مبلغ سپرده از منافع مزبور کسر گردیده و مابقی بین دارندگان حساب‌های سپرده

سرمایه‌گذاری مدت‌دار براساس مدت به کارگیری و مبلغ آن تقسیم شود. مع الوصف مازاد سود (Earnings Surplus) زمانی عینیت می‌یابد که سود علی‌الحساب پرداختی به سپرده‌گذاران کمتر از سود قطعی باشد. سناریوی اول: توزیع سود مازاد برحسب متوسط حجم سپرده سرمایه‌گذاری در نسبت نرخ سود علی‌الحساب سپرده مورد نظر به نرخ سود علی‌الحساب سپرده مبنا (نرخ سود علی‌الحساب سپرده سرمایه‌گذاری کوتاه مدت به عنوان نرخ سود علی‌الحساب سپرده مبنا تعریف می‌شود). مدل جبری سناریوی نخست به شرح زیر است:

جدول تعریف پارامترهای مدلها

پنج‌ساله	چهارساله	سه‌ساله	دوساله	یک‌ساله	کوتاه‌مدت‌ویژه	کوتاه مدت	انواع حسابهای سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار (مجموعه A)
I_{Δ}	I_{φ}	I_{τ}	I_{γ}	I_{λ}	I_{ss}	I_s	وزان سپرده‌های سرمایه‌گذاری
$\frac{\hat{r}_{\Delta}}{\hat{r}_s}$	$\frac{\hat{r}_{\varphi}}{\hat{r}_s}$	$\frac{\hat{r}_{\tau}}{\hat{r}_s}$	$\frac{\hat{r}_{\gamma}}{\hat{r}_s}$	$\frac{\hat{r}_{\lambda}}{\hat{r}_s}$	$\frac{\hat{r}_{ss}}{\hat{r}_s}$	$\frac{\hat{r}_s}{\hat{r}_s}$	میانگین مانده سپرده‌ها
w_{Δ}	w_{φ}	w_{τ}	w_{γ}	w_{λ}	w_{ss}	w_s	وزان مانده حساب انواع سپرده‌های سرمایه‌گذاری با احتساب اوزان
\bar{I}_{Δ}	\bar{I}_{φ}	\bar{I}_{τ}	\bar{I}_{γ}	\bar{I}_{λ}	\bar{I}_{ss}	\bar{I}_s	
$w_{\Delta} \cdot \bar{I}_{\Delta}$	$w_{\varphi} \cdot \bar{I}_{\varphi}$	$w_{\tau} \cdot \bar{I}_{\tau}$	$w_{\gamma} \cdot \bar{I}_{\gamma}$	$w_{\lambda} \cdot \bar{I}_{\lambda}$	$w_{ss} \cdot \bar{I}_{ss}$	$w_s \cdot \bar{I}_s$	

با عنایت به فرموله‌بندی عبارت جبری فوق، ضابطه مجموع احاد پولی سپرده‌های سرمایه‌گذاری برحسب معادله ذیل تعریف می‌شود:

$$\sum_{j \in A} (W_S \cdot \bar{I}_S + W_{SS} \cdot \bar{I}_{SS} + W_1 \cdot \bar{I}_1 + W_2 \cdot \bar{I}_2 + W_3 \cdot \bar{I}_3 + W_4 \cdot \bar{I}_4 + W_5 \cdot \bar{I}_5)$$

$$\Rightarrow \sum_{j \in A} W_j \cdot \bar{I}_j = S$$

نظر به این که سود مازاد، از مابه‌التفاوت سودهای تحقق‌یافته قطعی (E) به سودهای علی‌الحساب

پرداختنی (\hat{E}) حاصل می‌شود لذا مازاد سود پرداختی به طبقات متفاوت سپرده‌گذاران به شرح زیر خواهد بود:

متوسط مازاد سود پرداختی به هر واحد پولی سپرده‌ها

$$E - \hat{E} = \Delta E \Rightarrow \% \beta = \frac{\Delta E}{\sum W_j \cdot \bar{I}_j} = \frac{\Delta E}{S}$$

سود مازاد پرداختی به متوسط احاد پولی سپرده‌های سرمایه‌گذاری کوتاه مدت:

$$\Delta E_S = \% \beta \cdot W_S \cdot \bar{I}_S$$

مازاد سود پرداختی به متوسط احاد پولی سپرده‌های سرمایه‌گذاری کوتاه مدت ویژه:

$$\Delta E_{SS} = \% \beta \cdot W_{SS} \cdot \bar{I}_{SS}$$

مازاد سود پرداختی به متوسط احاد پولی سپرده‌های سرمایه‌گذاری یکساله:

$$\Delta E_1 = \% \beta \cdot W_1 \cdot \bar{I}_1$$

مازاد سود پرداختی به متوسط احاد پولی سپرده‌های سرمایه‌گذاری دوساله:

$$\Delta E_2 = \% \beta \cdot W_2 \cdot \bar{I}_2$$

مازاد سود پرداختی به متوسط احاد پولی سپرده‌های سرمایه‌گذاری سه‌ساله:

$$\Delta E_3 = \% \beta \cdot W_3 \cdot \bar{I}_3$$

مازاد سود پرداختی به متوسط احاد پولی سپرده‌های سرمایه‌گذاری چهارساله:

$$\Delta E_4 = \% \beta \cdot W_4 \cdot \bar{I}_4$$

مازاد سود پرداختی به متوسط احاد پولی سپرده‌های سرمایه‌گذاری پنج‌ساله:

$$\Delta E_5 = \% \beta \cdot W_5 \cdot \bar{I}_5$$

مضافاً این که مجموع مازاد سود پرداختی به طبقات مختلف سپرده‌گذاران

(مشتریان) معادل کل مازاد سود می‌باشد. $\left[\sum_{j \in A} \Delta E_j = \Delta E \right]$ فرض بر این است اوزان پرداخت مازاد سود (در صورت وجود) در ابتدای سال مالی به مشتریان اعلام می‌گردد.

سناریوی دوم: توزیع سود مازاد (مابه‌التفاوت سود قطعی به سود علی‌الحساب) بین سپرده‌گذاران به صورت یکسان. در این مدل اوزان کلیه طبقات سپرده معادل در نظر گرفته شده و فرض می‌شود که هیات مدیره بانک در توزیع مازاد سود اولویت یا ترجیح خاصی را لحاظ نمی‌نماید. به عبارت دیگر داریم:

$$W_S = W_{SS} = W_{\gamma} = W_{\tau} = W_{\rho} = W_{\phi} = W_{\delta}$$

به استناد فرض فوق ضوابط جبری الگو و نحوه تسهیم مازاد سود به شرح زیر است:

$$\sum_{j \in A} (W_S \cdot \bar{I}_S + W_{SS} \cdot \bar{I}_{SS} + W_{\gamma} \cdot \bar{I}_{\gamma} + W_{\tau} \cdot \bar{I}_{\tau} + W_{\rho} \cdot \bar{I}_{\rho} + W_{\phi} \cdot \bar{I}_{\phi} + W_{\delta} \cdot \bar{I}_{\delta}) = \sum_{j \in A} \bar{I}_j = S$$

$$\Rightarrow \% \beta = \frac{\Delta E}{\sum_{j \in A} \bar{I}_j} = \frac{\Delta E}{S}$$

مازاد سود پرداختی به متوسط احاد پولی سپرده‌های سرمایه‌گذاری کوتاه مدت:

$$\Delta E_S = \% \beta \cdot \bar{I}_S$$

مازاد سود پرداختی به متوسط احاد پولی سپرده‌های سرمایه‌گذاری کوتاه مدت ویژه:

$$\Delta E_{SS} = \% \beta \cdot \bar{I}_{SS}$$

مازاد سود پرداختی به متوسط احاد پولی سپرده‌های سرمایه‌گذاری یکساله:

$$\Delta E_{\gamma} = \% \beta \cdot \bar{I}_{\gamma}$$

مازاد سود پرداختی به متوسط احاد پولی سپرده‌های سرمایه‌گذاری دوساله:

$$\Delta E_{\tau} = \% \beta \cdot \bar{I}_{\tau}$$

مازاد سود پرداختی به متوسط احاد پولی سپرده‌های سرمایه‌گذاری سه ساله:

$$\Delta E_{\rho} = \% \beta \cdot \bar{I}_{\rho}$$

مازاد سود پرداختی به متوسط احاد پولی سپرده‌های سرمایه‌گذاری چهارساله:

$$\Delta E_{\phi} = \% \beta \cdot \bar{I}_{\phi}$$

مازاد سود پرداختی به متوسط احاد پولی سپرده‌های سرمایه‌گذاری پنجساله:

$$\Delta E_{\delta} = \% \beta \cdot \bar{I}_{\delta}$$

مجموع مزاد سود پرداختی به گروههای مختلف سپرده‌گذاران (مشتریان) با کل مزاد سود برابر است:

$$\sum_{j \in A} \Delta E_j = \Delta E$$

در این سناریو نیز فرض بر این است که معادل بودن اوزان پرداخت مزاد سود (در صورت وجود) در آغاز سال مالی به مشتریان اعلام می‌شود.

سناریوی سوم: توزیع مزاد سود برحسب ترجیحات و اولویتهای اعلام شده از طرف هیات مدیره بانک (اعلام ضریب اهمیت در

پرداخت مزاد سود یا W_j^P) با لحاظ نمودن متوسط مانده حساب گروههای متفاوت سپرده در آغاز سال.

ضابطه جبری الگوی سناریوی سوم با عنایت به تعاریف مندرج در جدول فوق به شرح زیر

است:

$$\sum_{j \in A} (W_S^P \cdot \bar{I}_S + W_{SS}^P \cdot \bar{I}_{SS} + W_{\gamma}^P \cdot \bar{I}_{\gamma} + W_{\tau}^P \cdot \bar{I}_{\tau} + W_{\tau}^P \cdot \bar{I}_{\tau} + W_{\tau}^P \cdot \bar{I}_{\tau} + W_{\delta}^P \cdot \bar{I}_{\delta}) \Rightarrow \sum_{j \in A} W_j^P \bar{I}_j = S$$

$$\Rightarrow \% \beta = \frac{\Delta E}{\sum_{j \in A} W_j^P \bar{I}_j} = \frac{\Delta E}{S}$$

مازاد سود پرداختی به متوسط احاد پولی سپرده‌های سرمایه‌گذاری کوتاه مدت:

$$\Delta E_S = \% \beta \cdot W_S^P \cdot \bar{I}_S$$

مازاد سود پرداختی به متوسط احاد پولی سپرده‌های سرمایه‌گذاری کوتاه مدت ویژه:

$$\Delta E_{SS} = \% \beta \cdot W_{SS}^P \cdot \bar{I}_{SS}$$

مازاد سود پرداختی به متوسط احاد پولی سپرده‌های سرمایه‌گذاری یکساله:

$$\Delta E_{\gamma} = \% \beta \cdot W_{\gamma}^P \cdot \bar{I}_{\gamma}$$

مازاد سود پرداختی به متوسط احاد پولی سپرده‌های سرمایه‌گذاری دوساله:

$$\Delta E_{\tau} = \% \beta \cdot W_{\tau}^P \cdot \bar{I}_{\tau}$$

مازاد سود پرداختی به متوسط احاد پولی سپرده‌های سرمایه‌گذاری سه ساله:

$$\Delta E_{\tau} = \% \beta \cdot W_{\tau}^P \cdot \bar{I}_{\tau}$$

مازاد سود پرداختی به متوسط احاد پولی سپرده‌های سرمایه‌گذاری چهارساله:

$$\Delta E_{\tau} = \% \beta \cdot W_{\tau}^P \cdot \bar{I}_{\tau}$$

مازاد سود پرداختی به متوسط احاد پولی سپرده سرمایه‌گذاری پنج‌ساله:

$$\Delta E_{\delta} = \% \beta . W_{\delta}^P . \bar{I}_{\delta}$$

مازاد عایدات پرداختی به گروه‌های مختلف سپرده‌گذاران (مشتریان) با مجموع مازاد سود برابر است:

$$\sum_{j \in A} \Delta E_j = \Delta E$$

در این سناریو فرض بر این است که اوزان پرداخت مازاد سود (اولویتها و ترجیحات) در آغاز سال توسط هیات مدیره بانک تبیین و به مشتریان اعلام می‌شود.

سناریوی تکمیلی (چهارم): در این آلترناتیو فرض بر این است که هیات مدیره بانک اوزان تسهیم مازاد سود را در ابتدای

سال بدون توجه به حجم سپرده‌های سرمایه‌گذاری تبیین می‌نماید. مدل جبری سناریوی مزبور طبق

جدول به شرح زیر است:

سهم گروه‌های سپرده‌گذار از مازاد سود	مجموع مازاد سود	اوزان (برحسب درصد)	ضریب اهمیت	گروه‌های سپرده‌های سرمایه‌گذاری
$\Delta E_S = \Delta E . W_S$	ΔE	W_S	C_S	کوتاه مدت
$\Delta E_{SS} = \Delta E . W_{SS}$	ΔE	W_{SS}	C_{SS}	کوتاه مدت ویژه
$\Delta E_1 = \Delta E . W_1$	ΔE	W_1	C_1	یکساله
$\Delta E_2 = \Delta E . W_2$	ΔE	W_2	C_2	دوساله
$\Delta E_3 = \Delta E . W_3$	ΔE	W_3	C_3	سه‌ساله
$\Delta E_4 = \Delta E . W_4$	ΔE	W_4	C_4	چهارساله
$\Delta E_{\delta} = \Delta E . W_{\delta}$	ΔE	W_{δ}	C_{δ}	پنج‌ساله

از ایرادات فاحش وارده بر این الگو، حذف متغیر متوسط مانده سپرده‌های سرمایه‌گذاری، در تسهیم مازاد سود می‌باشد.